

Fogságban a Szabadság téren Somorjai Ádám – Zinner Tibor: *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal, 1956–1971*, VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2016.

Mindszenty József XX. századi politikai alapállását és magatartását, amely egyetlen nagyobb politológiai irányzathoz sem sorolható, sajátos egyediségében a „mindszentyizmus” névvel illeti a kísérletező kedvű történettudomány (lásd Nicolas Bauquet *A mindszentyizmus* című írását, amely *A magyar jobboldali hagyomány. 1900–1948* című 2009-es tanulmánykötetben jelent meg). Mindszentyről – mint izgalmas történeti személyiségről, akinek kultusza és ellenkultusza egyaránt megfigyelhető volt az elmúlt évtizedekben – szinte könyvtárnyi kötet, tanulmány, publicisztika jelent meg magyarul és idegen nyelven egyaránt. Ezek közül a legmértékadóbb összefoglalás Balogh Margit 2015-ben kiadott kétkötetes életrajzi monográfiája.

Hazánkban a rendszerváltozással párhuzamosan (Nyugaton mintegy másfél évtizeddel korábban) indult meg Mindszenty József életútjának, közéleti pályájának és szellemi örökségének, illetve recepciójának a kutatása. Ennek a sokágú és nagyszabású forrásfeltáró folyamatnak az egyik jelentős szereplője Somorjai Ádám bencés szerzetes, aki számos szak tanulmányt és dokumentumkötetet publikált már Mindszentyről. Kutatásainak újabb eredményeit a tavalyi évben a VERITAS Könyvek sorozat negyedik darabjaként Zinner Tibor jogtörténésszel közösen jegyzett kötetében adta közre.

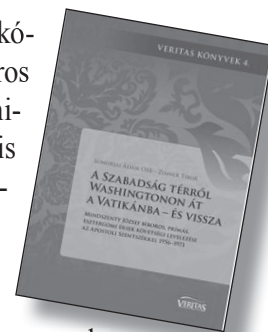
A több mint hétszázötven oldalas forráskiadványban olvasható dokumentumok, illetve rekonstruált levél- és feljegyzésszövegek nagy része – magától értetődően – a budapesti amerikai nagykövetség levéltárából származik, amelynek vonatkozó anyagát jelenleg az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Levéltárában őrzik. A fent említett két történész által válogatott és sajtó alá rendezett iratokat Barkó Gábor Ágoston, Bárány Zsófia, Kiss Éva és Zinner Judit fordította magyarra.

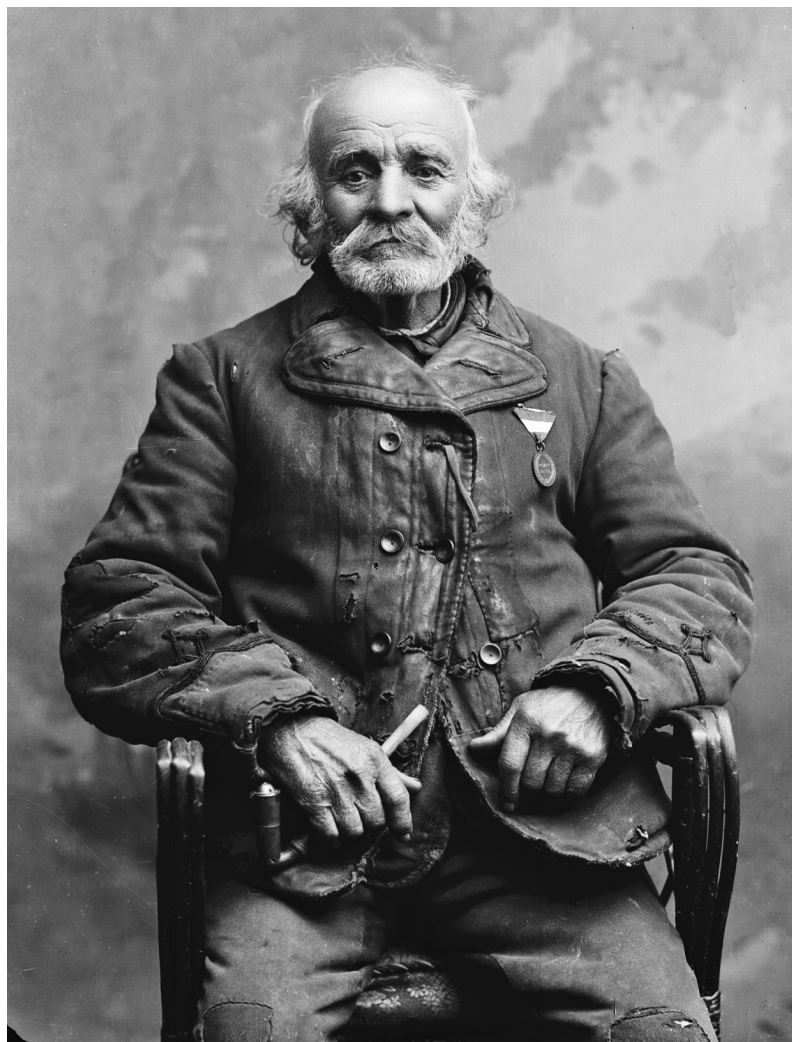
Mindszenty József 1956. november 4. és 1971. szeptember 28. között volt az Egyesült Államok buda-

pesti nagykövetsége épületének a lakója – a gyakorlatban a foglya. A bíboros ottani körülményeit Luigi Bongiani-no szentszéki diplomata 1964. április 6-i – először ebben a kötetben publikált – feljegyzésében a következőképpen írta le: „Az érseknek két szobát tartanak fenn, az egyik elég tágas, a másik szűkös. Az elsőben, amely a Parlament épületétől nem nagyon távol lévő Szabadság térre öt ablak nyílik (»olimlibertatis, nunc-militisbolscevic« [»egykor a szabadságé, most a bolsevik katonáé«], kommentálja Őeminenciája, az 1956 után ott felállított szoborra utalva), egy kis oltár található, ahol olykor a Legszentebb Oltáriszentséget őrzik, egy íróasztal, egy dívány, néhány könyvespolc, egyikükben azok a kötetek, amelyekben Őeminenciája összegyűjtötte emlékeit, és mindenütt újságok és folyóiratok. A másik helyiség hálósobaként van kialakítva.”

Mindszenty bíboros – derül ki a könyv öt fejezetében közölt forrásokból – ezekben az években végig fegyelmezetten és kitartóan dolgozott azon – levelek százait írva, s az amerikai diplomáciai csatornákon keresztül eljuttatva azokat a címzettekhez, a nemzetközi politikai élet szereplőjéhez –, hogy a bukott Rákosi- és a stabilizálódó Kádár-rezsim bűnei a nagyvilág előtt ismertek legyenek. Ez a helyzet azonban az amerikai diplomáciának nem okozott örömet, hiszen a külképviseletnek alapvetően nem az a feladata, hogy menedéket biztosítson politikai szereplőknek – és természetesen az sem, hogy a nemzetközi tevékenységüket támogassa. Ez utóbbit egyébként nyíltan nem is tette meg, inkább informális eszközökkel segítette (mint például a kötetben közreadott levelek esetében a „postaszolgálat” biztosításával).

Ahogy teltek az évek, a prímás ideiglenesnek szánt nagykövetségi tartózkodása állandósult, s ezt a helyzetet egy idő után, az 1960-as évek elején az Apostoli Szentszék is a mielőbb megoldandó problémák közé sorolta. Ezt igazolja az az adat, amely szerint a VI. Pál pápa 1963. június 30-i koronázására Rómába érkező Hamvas Endre csanádi püspök (későbbi kalocsai érsek) és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó (utóbb érsek) vezette magyar egyházi küldöttséget 1963. július 3-án fogadó Szentatya – legalábbis a „Berényi Zoltán” fedőnevű ügynök kilenc nappal későbbi összefoglaló jelentése szerint – a kihallgatáson „...maga vetette fel a Mindszenty-kérdést, amit állí-

Ismeretlen honvéd

tása szerint az előző napon Kennedy amerikai elnök fogadásán is felvetett. Szó szerint ezeket mondotta: »Ez a kérdés megérett a megoldásra. Olyan megoldást kell találni, amely 1. nem sérti a magyar állam tekintélyét, 2. nem sérti a bíboros személyét és 3. megfelel az egyház érdekeinek.«

A könyv végén a kötet összeállítóinak záró gondolatait olvashatjuk. Ezek a tanulmánytöredék jellegű gondolatok olyan érdekes kérdésköröket járnak körül, amelyek mind témájukban, mind korszakukban, mind forrásadottságaikban túlmutatnak a kötetben. Különösen érdekes és jellemző két eszmefuttatás. Az egyik, hogy Mindszenty József – az esztergomi érsekek és a magyar hercegprímások korábbi jogkörére hivatkozva – lelkipásztori felelősséget érzett a trianoni határokon kívül élő magyar katolikusok – elsősorban a felvidékiek és az erdélyiek (így mindegyiknél a román szocialista diktatúra által meghurcolt és bebörtönzött Márton Áron püspök) – iránt. A másik, hogy esztergomi érseki pályájának elejétől

hivatkozott a primások közjogi szerepkörére, ami – vélik a kötet összeállítói – nem személyes ambícióiból, hanem a magyar történelmi alkotmányhoz és az annak megfelelő politikai szokásjoghoz való ragaszkodásából fakadt.

Ez utóbbi témakörhöz érdekes adalék az a végül el nem küldött levél, amelyet 1974 tavaszán – már az emigrációban, az esztergomi érseki széket megüresedettnek nyilvánító szentszéki rendelkezés után – írt az idős főpap VI. Pál pápának: „A rabszolgává tett nemzet soraiban ma én vagyok Magyarország egyedüli alkotmányos képviselője. Az alkotmányos eljárás szerint az én feladatomban lenne az új kormány kinevezése, a Nemzetgyűlés összehívása és feloszlata. Mint alkotmányos képviselő nem mondhatok le annak tudatában, hogy így – ha Isten irgalmas hozzánk – legalább egyvalaki megmarad, aki alkotmányos alapon új életet kezdhet a nemzet számára a jelenleg fennálló üresedést követően.”

A könyvet forrás- és irodalomjegyzék, névmutató, valamint a kötetben szereplő jelentősebb személyek rövid életrajzi adattára zárja. Ebben azonban

van néhány kisebb hiba. Ezek közé tartozik, hogy Balogh páter nem Szeged-Alsóváros káplánja és plébánosa volt, hanem szeged-belvárosi káplán, majd Szeged-Alsóközpont (a mai Mórahalom) plébánosa 1933 és 1946 között, illetve, hogy Barankovics István nem elnöke, hanem főtítkára volt a Demokrata Néppártnak. A Zichy Nándor által alapított politikai szervezet neve hivatalosan előbb Néppárt, majd Országgyűlési Néppárt volt, de soha nem Katolikus Néppárt.

Összességében a Somorjai Ádám és Zinner Tibor által összeállított kötet alapvető hozzájárulás a XX. századi magyar történelmi kutatásokhoz. A szép nyomdai kivitelű és igen vaskos könyvben közzétett forrásszövegek egyrészt árnyalják a Mindszenty József életútjának Szabadság téri másfél évtizedéről alkotott képünket, másrészt egyértelművé teszik, hogy a megingathatatlan antikommunizmusáról ismert bíboros a nemzetközi politikai színtér fontos, tekintélyes szereplője volt – maradt – ezekben a nehéz esztendőkből is. **Miklós Péter**